

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

## **ПОЛІТОЛОГІЯ**

**Методичні рекомендації до практичних занять, самостійної роботи та написання контрольних робіт для студентів усіх напрямів підготовки, заочної форми навчання**

Затверджено  
на засіданні кафедри  
філософії та соціально-  
гуманітарних дисциплін  
протокол № 1  
від 04.09.2014 р.

Політологія. Методичні рекомендації до практичних занять, самостійної роботи та написання контрольних робіт для студентів усіх напрямів підготовки, заочної форми навчання / Укладач Колєватов О.О. – Чернігів: ЧНТУ, 2014. – 36 с.

Укладач: Колєватов Олексій Олександрович, кандидат історичних наук,  
доцент

Відповідальний за випуск: Крук О.І., завідувач кафедри філософії та  
соціально-гуманітарних дисциплін, кандидат  
історичних наук, доцент

Рецензент: Легецька Лідія Олександрівна, кандидат історичних наук, доцент  
кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін  
Чернігівського національного технологічного університету

## Вступ

Політологія – порівняно нова навчальна дисципліна у вузах України, хоча політична думка зародилася дві з половиною тисячі років тому. Процеси радикальних політичних перетворень в Україні вимагають вивчення реального стану справ у суспільстві. Досвід молодшої української держави свідчить, що реформа політичної системи, активність громадян в управлінні справами суспільства і держави стримуються низьким рівнем політичної культури, а політична неосвіченість має дозволяти різним групам маніпулювати суспільною свідомістю, використовувати активність народу для досягнення своїх політичних цілей. Тому політична освіта і виховання громадян є сьогодні одною з найактуальніших проблем.

Курс «Політологія» сприяє підготовці майбутніх фахівців в усіх галузях суспільного життя і розрахований на формування у студентів політичної свідомості, знань про політичні процеси та зацікавленість політичними проблемами минулого і сучасності. Практичні заняття є однією з основних форм роботи студентів вищих навчальних закладів при вивченні вказаної дисципліни. Студенти повинні одержати навички і досвід аналізу суспільно-політичних явищ і процесів, що необхідно для чіткого визначення індивідуальних орієнтирів у застосуванні власних здібностей в умовах сучасного політизованого суспільства.

У процесі практичних занять студенти закріплюють знання. Зміст запропонованих планів практичних занять переслідує мету – допомогти студентам глибоко вивчити питання розвитку політичної думки і політичного життя на різних етапах історичного процесу, функціонування влади і політичних партій, проблем політичної культури і демократії, державотворчих процесів і сучасних політологічних концепцій, розвитку творчого мислення студентів, вміння їх самостійно опрацьовувати джерела і літературу, аналізувати і пояснювати зміст прочитаного, давати оцінку політичним явищам і процесам.

У методичних рекомендаціях визначена тематика практичних занять з методичними рекомендаціями, теми контрольних робіт, а також подані ключові слова, поняття і терміни, питання для дискусії і завдання для самостійної роботи, вказана література методична і для поглибленого вивчення теми. Екзамен є підсумковою формою контролю знань студентів.

Методичні рекомендації відповідають змісту робочої програми з дисципліни «Політологія» та призначені для застосування в навчальному процесі студентами заочної форми навчання.

# 1 ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

## Тема 1.1 Політологія як наука і навчальна дисципліна

Політика як теорія, соціальне явище, наука і мистецтво. Необхідність і актуальність політології. Предмет політології. Політологія та інші галузі суспільствознавства. Політологія як інтегративна наука та суміжні галузі політичного знання: політична філософія, політична соціологія, політична історія, політична географія, політична антропологія та ін. Методологічні основи політології. Основні завдання та функції політології. Структура політології. Значення політології для формування політичної свідомості і культури студентів.

## Тема 1.2 Основні віхи історії світової політичної думки

Зародження політичної думки у країнах Стародавнього Сходу. Політичні вчення Стародавньої Греції. Політичні погляди Платона й Аристотеля. Політична думка і світоглядні ідеї Стародавнього Риму. Політичні ідеї раннього християнства і Середньовіччя. Епоха Відродження – новий етап у розвитку політичної думки. Ніколо Макіавеллі – засновник світської політичної науки. Політичні концепції Нового часу. Виникнення та основні етапи розвитку політичної доктрини марксизму. Основні школи і течії сучасної зарубіжної політології.

## Тема 1.3 Розвиток політичної думки в Україні

Владні відносини і політико-державницькі концепції мислителів Київської Русі. Вітчизняні політичні доктрини в Литовсько-Польській державі. Суспільно-політична думка і державотворчі процеси козацько-гетьманської доби (друга половина XVII – кінець XVIII ст.). Конституція П.Орлика як втілення української державницької ідеї. Політичні ідеї членів Кирило-Мефодіївського братства. Українська політична думка 20 – 30-х рр. XX ст. Рух українських «шістдесятників». Політичні концепції вчених українського зарубіжжя.

## Тема 1.4 Політична влада і владні відносини

Влада як явище суспільного життя. Співвідношення державної і політичної влади. Основні концепції політичної влади. Сутність політичної влади та її головні властивості. Функції влади. Легітимність, авторитет та ресурси влади. Типи та види влади. Зміст концепції поділу влади. Конституційні положення політичної влади України.

## **Тема 1.5 Держава у політичній системі суспільства**

Поняття, ознаки, історичні умови виникнення та теорії походження держави. Типи держави. Основні функції держави: внутрішні і зовнішні. Форми державного правління: монархія, республіка. Форми державного устрою: унітарні держави, федерації, конфедерації. Структура державного механізму управління. Державний апарат. Система центральних, регіональних і місцевих органів державного управління.

## **Тема 1.6 Політичні режими**

Політичний режим як метод здійснення державної влади. Політичні режими: тоталітарний, авторитарний, демократичний. Основні риси політичного режиму в Україні на сучасному етапі. Демократія як форма і спосіб організації суспільно-політичного життя. Демократія як гуманістична цінність.

## **Тема 1.7 Політична система суспільства**

Поняття і суть політичної системи. Характеристика структурних елементів політичної системи. Основні функції політичної системи. Типи політичних систем. Політична система України на сучасному етапі.

## **Тема 1.8 Політичні еліти і політичне лідерство в політичному процесі**

Сутність політичного елітизму і генеза цього поняття. Класичні теорії еліт. Функції і типологія політичної еліти. Шляхи формування політичної еліти. Природа і соціальна сутність політичного лідерства. Генеза класичних поглядів на політичне лідерство. Типологія політичного лідерства. Класифікація М.Вебера: традиційний, харизматичний і раціонально-легальний типи лідерства. Механізми формування політичного лідерства. Проблеми формування політичного лідерства в сучасній Україні.

## **Тема 1.9 Партиї та виборчі системи. Політичні партії та громадсько-політичні організації і рухи**

Поняття політичної партії. Генеза і типологія політичних партій, їх функції в політичних системах сучасного суспільства. Сучасна класифікація політичних партій. Поняття партійної системи. Типологія партійних систем, особливості їх існування. Проблеми розвитку багатопартійної системи в Україні. Основні типи сучасних виборчих систем. Місце і роль громадських організацій і рухів у політичній системі, їх типи і функції. Специфіка масових демократичних рухів (економічні, правозахисні, антивоєнні тощо), їх роль у політичному житті.

### **Тема 1.10 Основні ідеологічні течії та їх доктрини**

Поняття ідеології та класичні уявлення про неї. Функції політичної ідеології. Основні ідейно-політичні течії сучасності. Лібералізм і неолібералізм. Консерватизм і неоконсерватизм. Марксизм і соціал-демократизм. Фашизм і неофашизм. Тероризм – крайня форма політики екстремізму. Ідеологічні орієнтації українського суспільства.

### **Тема 1.11 Політична свідомість і політична культура**

Політична свідомість як форма відображення політичного буття. Типи політичної свідомості. Характеристика розвитку та стану політичної свідомості в Україні. Поняття і структура політичної культури. Єдність і специфіка структурних елементів політичної культури: політичної свідомості й політичної поведінки. Основні функції політичної культури. Особливості й суперечності української політичної культури.

### **Тема 1.12 Світова політика і міжнародні відносини**

Особливості сучасних міжнародних відносин як різновиду суспільних відносин. Співвідношення внутрішньої та зовнішньої політики. Цілі, функції та засоби зовнішньої політики. Поняття глобальних проблем людства. Головні напрямки створення ефективної системи міжнародної безпеки у сучасних умовах. Міжнародні організації і їх роль у збереженні миру, безпеки, політичного консенсусу.

Україна в системі міжнародних політичних відносин та її місце в сучасному геополітичному просторі. Національні інтереси та національна безпека України. Основні напрямки та пріоритети зовнішньополітичної діяльності української держави. Зростання авторитету і відповідальності України у політичному вирішенні глобальних проблем сучасності.

## 2 ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

### Тема 1. Політична влада і владні відносини. Політична система суспільства

#### План

1. Влада як явище суспільного життя.
2. Основні концепції політичної влади.
3. Ресурси, форми та легітимність політичної влади.
4. Поняття і структура політичної системи.
5. Функції й типологія політичних систем.
6. Становлення та реформування політичної системи України.

**Основні поняття теми:** політична влада, державна влада, суб'єкти влади, об'єкти влади, політичний процес, політична система, політичні інститути, групи інтересів, засоби масової інформації.

#### Теми для дискусії

1. Чи можливе існування суспільства без влади?
2. Влада людини над людиною, якої б форми вона не набувала, є пригнобленням. (П.Прудон)
3. Які фактори, на вашу думку, справляють більший вплив на механізм функціонування політичної системи: внутрішні (економічні, соціальні, духовно-моральні) чи зовнішні (міжнародні, географічні та ін.)? Аргументуйте свою відповідь.
4. Яке місце посідає церква в державі і як вона впливає на функціонування політичної системи?

#### Запитання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність влади і владних відносин?
2. Які особливості має політична влада?
3. Охарактеризуйте основні концепції політичної влади.
4. Що таке ресурси влади?
5. Визначте функції політичної влади.
6. Що слід розуміти під легітимністю влади і які Ви знаєте типи легітимності?
7. Чому в Україні відбувається жорстока боротьба між гілками влади у постконституційний період?
8. В чому Ви вбачаєте слабкість механізму стримування і протизваги у розподілі політичної влади в Україні?
9. Які види легітимності влади переважають в Україні? Обґрунтуйте свою точку зору.
10. Що являє собою політична система суспільства?

11. Визначите місце і роль засобів масової інформації в політичній системі суспільства. Чи вважаєте Ви правомірним визначення ЗМІ як «четвертої влади»?
12. Дайте характеристику основним функціям політичної системи суспільства?
13. Назвіть та охарактеризуйте типи сучасних політичних систем.
14. Охарактеризуйте політичну систему України, визначить основні її ознаки.
15. Елементи яких систем поєднує політична система України?

#### **Рекомендована література до теми**

1. Бойко-Бойчук Л. Методика синергетичного аналізу соціально-політичних систем (Теоретичний аспект) // Людина і політика. – 2004. – № 4. – С. 92-105.
2. Висоцький А.Ю. Легітимність: аналіз поняття // Грани. – 2003. – № 1. – С. 109-113.
3. Висоцький О. Легітиміаційна політика: поняття і сутність // Політичний менеджмент. – 2006. – № 3. – С. 3-20.
4. Воронов І.О. Феномен влади: горизонти людського і політичного виміру. – К., 2005.
5. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія. Навч. посібник. – Львів., 2001. – С. 53-80.
6. Горлич М.І. Політологія: наука про політику. – К., 2001.
7. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К., 1996.
8. Левківський К.М., Піча В.М., Хома Н.М. Політологія: Підручник для студентів вищих закладів освіти. – Львів, 2004. – С. 143-151, 200-211.
9. Макєєв С. Десятирічна криза легітимності правлячих сил // Політична думка. – 2001. – № 3.
10. Метельова Т. Казковий вибір українського богатиря: Олігархія чи авторитаризм // Сучасність. – 2001. – № 7-8.
11. Нижник Н. Верховна Рада і Кабінет Міністрів: Правила симетрії // Віче. – 2002. – № 4.
12. Пахарев А. Пострадянський авторитаризм: Куди йдемо? // Віче. – 2001. – № 7.
13. Піча В.М., Хома Н.М. Політологія. Навч. посібник. – К., 2001. – С. 96-104, 158-169.
14. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку: Навч. посіб. / За ред. Ф.М.Рудича. – К., 2002.
15. Політологія / За ред. Ф.М.Кирилюка. – К., 2004. – С. 183-198, 428-448.
16. Політологія / За ред. О.І. Семківа. – Львів, 1994. – С. 137-152, 253-261.
17. Політологія: Підручник / За заг. ред. І.С. Дзюбка, К.М. Левківського. – К., 2001. – С. 226-254.
18. Політологія: Підручник / За загальною ред. проф. Кремень В.Г., проф. Горлача М.І. – Х., 2002. – С. 125-188.



19. Політологія: Підручник для вищ. навч. закладів / За загальною ред. Ю.І. Кулагіна. – К., 2002. – С. 117-131, 145-157.
20. Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенька. – К., 2001. – С. 208-240.
21. Політологія: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів / Керівник авт. кол. М.І. Панов. – К., 2005. – С. 82-115.
22. Політологія: лекційний курс і практикум: Навч. посібник / За ред. Т.В. Гончарук. – Тернопіль, 2009. – С. 30-51, 74-88..
23. Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студент. вищ. навч. закладів. – К., 1997.
24. Пролеєв С.В. Метафізика влади. – К., 2006.
25. Реутов Е.В. Общество и власть. Кризис легитимности? // Социологические исследования. – 2006. – № 1. – С. 82-88.
26. Розова Т.В., Барков В.Ю. Специфіка становлення громадянського суспільства в Україні: Монографія. – Одеса, 2003.
27. Рудич Ф.М. Політологія: Підручник. – К., 2004. – С. 82-138.
28. Семке Н.М. Політологія. Модульний курс: навч. посібник. – Х., 2009. – С. 77-91, 141-154.
29. Сравнительная политика. Основные политические системы современного мира / Под ред. В.С.Бакирова, Н.И.Сазонова. – Х., 2005.
30. Троян С.С. Порівняльні політичні системи сучасності: Навч. посіб. – К., 2003.
31. Фісун О. Типології політичних систем: основні підходи // Політичний менеджмент. – 2005. – № 5. – С. 39-50.
32. Фурман Д.Е. Наша политическая система и ее циклы // Свободная мысль. – ХХL. – 2003. – № 11. – С. 9-30.
33. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки). – К., 2002. – С. 171-197, 220-244.
34. Эндрейн Ч.Р. Сравнительный анализ политической системы. – М., 2000.
35. Юрій М.Ф. Політологія. – К., 2005. – С. 79-103.

### **МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ**

Під час вивчення першого питання зверніть увагу на те, що влада є ядром політики. Вона виникла з появою людського суспільства і супроводжує його весь подальший розвиток. Влада виступає і як теоретичне поняття, і як практична реальність. Влада – це можливість, здатність одних соціальних суб'єктів здійснювати свою волю, впливати на інших з допомогою примусу, права, авторитету.

Існує політична, економічна, духовна, сімейна влада, тому при вивченні зверніть увагу на суттєві ознаки політичної влади, що відрізняють її від інших видів влади. До цих ознак відносяться: верховенство, публічність, моно центричність, легальність та різноманіття її ресурсів. Спробуйте дати відповідь на питання, що спільного та відмінного між політичною і державною владою. Важливим аргументом влади є її функції:

інтегративна, регулятивна, мотиваційна, консолідуюча, стабілізаційна. Функціонування влади у політичній системі є фактором і умовою саморозвитку і розвитку всіх інших елементів політичної системи.

Готуючись до другого питання слід звернути увагу на те, що політична влада є багатоманітним суспільним явищем. Розкриттю цієї багатоманітності, різних сторін та аспектів політичної влади сприяють різні концепції влади, основними з яких є телеологічна, реляціоністська, системна, біхевіористська, психологічна. Спробуйте проаналізувати ці та інші концепції щодо виникнення й розвитку влади.

При вивченні наступного питання зверніть увагу на те, що найважливішою соціальною причиною підпорядкування одних людей іншим є нерівномірний розподіл ресурсів влади. Під ресурсами влади нерідко розуміють засоби її здійснення, однак цей термін дещо ширший. Спробуйте самостійно дати визначення поняттю «ресурси влади». За характером ресурси поділяються на утилітарні, примусові та нормативні; відповідно до основних сфер життєдіяльності суспільства на економічні, соціальні й духовно-інформаційні.

Використання ресурсів влади перетворює її з можливої на дійсну, яка може виявлятися в таких формах, як панування, керівництво, управління та контроль. Спробуйте проаналізувати ці форми влади. Примусовий характер політичної влади, негативний відтінок у сприйнятті її суспільною свідомістю породжують проблему легітимності влади. Зверніть увагу на ознаки легітимності влади та основні її типи.

Готуючись до четвертого питання треба мати на увазі, що політична система суспільства – одна з найскладніших категорій політології. Починаючи з 50-х рр. XX ст. в політичній науці широко розповсюджується поняття «політична система». Політична система суспільства – інтегрована сукупність політичних інститутів, покликаних виконувати політичні функції, щодо захисту, гармонізації інтересів соціальних угруповань, спільнот, суспільних груп, забезпечувати стабільність і соціальний порядок у життєдіяльності суспільства. Спробуйте відповісти на запитання, що відрізняє політичну систему від інших систем.

Важливим в даному питанні буде аналіз моделей політичної системи, розроблених Д.Істоном та Г.Алмондом і порівняння їх поглядів. Для повноти характеристики потрібно визначити структуру політичної системи. Складовими частинами політичної системи є: політичні відносини; політична організація суспільства (державно-правові органи, політичні партії, політичні рухи, масові суспільні організації, трудові колективи та об'єднання); засоби масової інформації, політичні принципи й норми; політична свідомість і культура.

При вивченні п'ятого питання зверніть увагу на те, що сутність політичної системи виявляється через функції: визначення цілей і завдань суспільства; захист і задоволення інтересів панівного класу, певної верстви, групи; поєднання інтересів різних груп населення і загальнолюдських цінностей; вплив на інші підсистеми суспільства; забезпечення стабільності

розвитку економіки і суспільно-політичної системи у цілому; захист інтересів суспільства і його безпеки у міжнародних взаємовідносинах; мобілізація ресурсів; владнополітична інтеграція суспільства.

Розглядаючи це питання зосередьте увагу на різноманітності політичних систем у світі. Зверніть увагу на відмінності політичних систем у залежності від рівня розвитку суспільства. Спробуйте проаналізувати типологію політичних систем за античними мислителями, марксистами, Ж.Блонделем та Г.Алмондом. Політичні системи країн сучасного світу діляться на: політичні системи розвинутих країн; країн Східної Європи; країн, що розвиваються; соціалістичних країн; держав – колишніх республік Радянського Союзу.

Шосте питання присвячене проблемам становлення та реформування політичної системи України. Сьогодні в нашій державі відбувається активний процес становлення нового типу політичної системи, що відображається у формуванні системи органів місцевого самоврядування, поділі політичної влади, наявності механізму стримувань і противаг тощо. Однак на процес її формування впливають негативні чинники. Спробуйте визначити та проаналізувати ці чинники. Зосередьте свою увагу на основних напрямках формування і розвитку нової політичної системи України.

## Тема 2. Держава у політичній системі суспільства

### План

1. Сутність і ознаки держави, теорії її походження.
2. Функції, структура і типи держави.
3. Вищі органи сучасної держави.
4. Форми державного правління і державного устрою.
5. Процес державотворення в Україні.

**Основні поняття теми:** держава, суверенітет, форма державного правління, монархія, республіка, форма державного устрою, унітарна держава, федерація, конфедерація, соціальна держава, правова держава, президент, парламент, уряд.

### Теми для дискусії

1. Чи узгоджуються принципи демократії з монархічною формою правління?
2. Держава «загального благоденства» – утопія чи реальність?
3. Чи можливе, на Ваш погляд, існування людського суспільства без держави в близькому (далекому) майбутньому? Обґрунтуйте свою відповідь.

### Запитання для самоконтролю

1. Що таке держава?
2. Охарактеризуйте основні ознаки держави.

3. Назвіть теорії походження держави і стисло охарактеризуйте їх.
4. Які функції покликана виконувати держава?
5. Яке місце і роль держави у політичній системі суспільства?
6. Що таке державний суверенітет?
7. Що слід розуміти під поняттям «Форма державного правління» і «форма державного устрою»?
8. Розкрийте особливості парламентської, президентської та «змішаної» республік.
9. Чим відрізняється процедура формування уряду в парламентських республіках і у президентських республіках?
10. Назвіть ознаки унітарної держави і федерації.
11. Яка держава вважається правовою?
12. Чи всяка правова держава є соціальною?
13. Якою за формою державного правління й устрою є Україна?
14. Як Ви ставитесь до ідеї двопалатного парламенту?
15. Чому так довго затягувався процес прийняття нової Конституції?

#### **Рекомендована література до теми**

1. Білоус А.О. Політико-правові системи: світ і Україна. – К., 2000.
2. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія. Навч. посібник. – Львів., 2001. – С. 94-183.
3. Герасіна Л.М. Інституційна природа державної влади та система її політико-правових інститутів // Державне будівництво та місцеве самоврядування: Зб. наук. праць. – Вип. 5. – Х., 2003.
4. Левківський К.М., Піча В.М., Хома Н.М. Політологія: Підручник для студентів вищих закладів освіти. – Львів, 2004. – С. 165-187.
5. Піча В.М., Хома Н.М. Політологія. Навч. посібник. – К., 2001. – С. 132-147.
6. Політологія / За ред. Ф.М.Кирилюка. – К., 2004. – С. 448-462, 483-522.
7. Політологія / За ред. О.І. Семківа. – Львів, 1994. – С. 261-290.
8. Політологія: Підручник / За заг. ред. І.С. Дзюбка, К.М. Левківського. – К., 2001. – С. 265-283.
9. Політологія: Підручник / За загальною ред. проф. Кремень В.Г., проф. Горлача М.І. – Х., 2002. – С. 366-395.
10. Політологія: Підручник для вищ. навч. закладів / За загальною ред. Ю.І. Кулагіна. – К., 2002. – С. 158-207.
11. Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенька. – К., 2001. – С. 241-259.
12. Політологія: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів / Керівник авт. кол. М.І. Панов. – К., 2005. – С. 143-172.
13. Політологія: лекційний курс і практикум: Навч. посібник / За ред. Т.В. Гончарук. – Тернопіль, 2009. – С. 116-136.
14. Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студент. вищ. навч. закладів. – К., 1997.
15. Рудич Ф.М. Політологія: Підручник. – К., 2004. – С. 95-107.

16. Семке Н.М. Політологія. Модульний курс: навч. посібник. – Х., 2009. – С. 155-174.
17. Сіленко А. Структурні особливості соціальної держави // Нова політика. – 1999. – № 4.
18. Шаповал В.М. Державний лад країн світу: Довідник. – К., 1999.
19. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки). – К., 2002. – С. 246-291.
20. Юрій М.Ф. Політологія. – К., 2005. – С. 131-150.

### МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Держава – це форма організації суспільства, носій публічної влади, сукупність взаємопов'язаних установ і організацій, які здійснюють управління суспільством від імені народу. Для розгляду першого питання важливим буде, насамперед, розглянути проблему походження держави (теорії походження держави). Спробуйте охарактеризувати особливості запропонованих теорій: теологічна (Ф.Аквінський), патріархальна (Р.Філмер), суспільного договору (Т.Гоббс, Дж.Локк, Ж.-Ж.Руссо), підкорення (Л.Гумплович), класова (К.Маркс, Ф.Енгельс), психологічна (Ж.Бюрдо). Розглядаючи сутність держави, потрібно розкрити її складові елементи: територія, населення і політична влада. Спробуйте відповісти на запитання, що таке суверенітет держави. Проаналізуйте внутрішній та зовнішній аспекти суверенітету.

Готуючись до другого питання треба мати на увазі, що загальне призначення держави конкретизується в її багатоманітних функціях як основних напрямках діяльності держави, її впливу на суспільство всередині країни та на інші держави. Визначить, які функції прийнято відносити до внутрішніх і які до зовнішніх. Спробуйте проаналізувати ці функції. До організаційної структури держави входять: представницькі органи державної влади (парламент, місцеві органи), виконавчо-розпорядчі органи (центральні і місцеві органи влади), органи судової влади, органи прокуратури, органи державного контролю, органи охорони громадського порядку, органи державної безпеки та збройні сили. Охарактеризуйте їх.

Тип держави визначають на підставі ознак, притаманних усім державам. Спробуйте проаналізувати типологію Н.Ферніса і Т.Тілтона, які взявши за основу критерій соціальної захищеності населення і мету соціальної політики, виділили три типи держав (позитивна, соціальної захищеності, соціального добробуту). Зверніть увагу, що існують також такі типи держав: історично-формаційні (рабовласницькі, феодальні, капіталістичні, соціалістичні); національний тип держави; держави, які декларують соціалістичний шлях розвитку; типологія держав за політичними режимами (тоталітарні, авторитарні, демократичні).

При вивченні третього питання зверніть увагу на те, що серед органів державної влади особливо вирізняються вищі – глава держави, парламент та уряд. Саме вони реалізують основні повноваження у сферах законодавчої і виконавчої влади, а їхня діяльність має політичний характер. Дослідивши функціонування вищих органів влади, Ви зможете більш або менш точно

визначити, в яких формах здійснюється державна влада, на яких засадах організований і діє державний механізм.

Готуючись до наступного питання треба мати на увазі, що залежно від домінування того чи іншого типу влади (можна виокремити такі форми державного правління: приватна влада (самовладдя) – абсолютна монархія; приватно-правова влада – конституційна монархія; публічна влада (правова держава) – республіка. Спробуйте визначити, які є різновиди республіканської форми правління та в чому виявляється їхня специфіка. Доречним буде скласти таблиці щодо форм державного правління.

Форма державного устрою являє собою спосіб територіальної організації держави, що виявляється принципами взаємовідносин держави як цілого і її територіальних складових (штатів, земель, областей, провінцій тощо). З'ясуйте особливості унітарного устрою та його типів (залежно від ступеня централізації влади), проведіть чітке розмежування ознак федерації і конфедерації. Спробуйте охарактеризувати таку форму як імперія.

П'яте питання присвячене процесу державотворення в Україні. Основні концептуальні засади державотворення в Україні закладалися в конституційному процесі. Він розпочався відразу після прийняття Декларації «Про державний суверенітет України». Упродовж 1991-1992 рр. до Конституції України вносилися поправки і доповнення, що дало змогу частково трансформувати її у Конституцію сучасної демократичної держави. Проте невдалою виявилася спроба завершити конституційний процес в липні-листопаді 1992 р. Спробуйте проаналізувати зміни у державному правлінні, які відбулися після прийняття конституційного закону «Про державну владу і місцеве самоврядування».

Зверніть увагу на те, що серед українських політиків не було однастайності щодо форми державного правління: одні відстоювали парламентську, інші – президентську або президентсько-парламентську республіку. Спробуйте визначити аргументи, які наводили політики для підтримки власної позиції. 28 червня 1996 р. була прийнята Конституція України. Як відбувався процес прийняття Конституції? Дайте відповідь також на запитання, при яких умовах Конституція України не може бути змінена.

### **Тема 3. Політичні еліти і політичне лідерство в політичному процесі**

#### **План**

1. Поняття політичної еліти та еволюція теорії політичної еліти.
2. Функції і типологія політичної еліти.
3. Сутність та концепції політичного лідерства.
4. Функції і типологія політичного лідерства.
5. Механізм формування політичної еліти і політичного лідерства.
6. Політична еліта і лідерство в Україні.

**Основні поняття теми:** політична еліта, натовп, «відкриті політичні еліти», «закриті політичні еліти», контреліта, політичний лідер, формальний лідер, неформальний лідер, авторитарне лідерство, демократичне лідерство, авторитет політичного лідера, вожак.

### **Теми для дискусії**

1. Чи правильно стверджувати «Система політичної еліти в сучасній Україні ще не сформувалася»?
2. Які типи політичних еліт переважають в Україні.
3. Яку людину можна вважати політичним лідером?

### **Запитання для самоконтролю**

1. Що слід розуміти під поняттям «політична еліта»?
2. Як співвідносяться поняття «бюрократія», «номенклатура» і «еліта»?
3. Чи можна вважати комуністичну номенклатуру елітою?
4. Сформулюйте основні ознаки політичної еліти
5. Які класичні теорії еліт Ви знаєте?
6. Чому політична еліта в Україні виявилася не на висоті вимог свого часу?
7. Здійсніть класифікацію сучасних політичних еліт України?
8. Що таке політичне лідерство?
9. Якими якостями має володіти лідер?
10. Розкрийте функції політичного лідерства.
11. Назвіть основні концепції політичного лідерства.
12. Охарактеризуйте типи політичного лідерства.
13. Яка роль лідера у функціонуванні політичних систем?
14. Проаналізуйте діяльність сучасних політичних лідерів України.
15. Який тип політичного лідерства переважає в Україні?

### **Рекомендована література до теми**

1. Атаманюк Э.М. Еліта як соціальний феномен // Перспективи. – 2003. – № 4. – С. 96-101.
2. Выдай А. Лідерство: мужчина и женщина // Персонал. – 2001. – № 3. – С. 26-31.
3. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія. Навч. посібник. – Львів., 2001. – С. 252-264.
4. Денисюк С. Гендерні аспекти формування іміджу політичного лідера // Політичний менеджмент. – 2007. – № 2. – С. 106-113.
5. Долженков О. Тіньовий аспект політичного процесу в Україні: Феномен адміністративно-економічних кланів // Людина і політика. – 2000. – № 2. – С. 2-6.
6. Зоткин А. Роль региональных элит и столичного истеблишмента в формировании властной элиты Украины // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2004. – № 3. – С. 95-108.
7. Кретов Б.Н. Современные западные концепции лидерства // Социально-гуманитарные знания. – 2000. – № 4.

8. Левківський К.М., Піча В.М., Хома Н.М. Політологія: Підручник для студентів вищих закладів освіти. – Львів, 2004. – С. 245-268.
9. Пірен М. Проблеми формування сучасної української еліти // Соціальна психологія. – 2004. – № 2. – С. 39-48.
10. Піча В.М., Хома Н.М. Політологія. Навч. посібник. – К., 2001. – С. 207-226.
11. Політологія / За ред. Ф.М.Кирилюка. – К., 2004. – С. 389-411.
12. Політологія / За ред. О.І. Семківа. – Львів, 1994. – С. 168-190.
13. Політологія: Підручник / За заг. ред. І.С. Дзюбка, К.М. Левківського. – К., 2001. – С. 211-225.
14. Політологія: Підручник / За загальною ред. проф. Кремень В.Г., проф. Горлача М.І. – Х., 2002. – С. 275-290.
15. Політологія: Підручник для вищ. навч. закладів / За загальною ред. Ю.І. Кулагіна. – К., 2002. – С. 231-264.
16. Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенька. – К., 2001. – С. 296-307.
17. Політологія: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів / Керівник авт. кол. М.І. Панов. – К., 2005. – С. 222-278.
18. Політологія: лекційний курс і практикум: Навч. посібник / За ред. Т.В. Гончарук. – Тернопіль, 2009. – С. 162-190.
19. Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студент. вищ. навч. закладів. – К., 1997.
20. Роль еліт у трансформаційному суспільстві: зб. – К., 2003.
21. Рудич Ф. Політичне лідерство і стратегії реформ у країнах Центральної і Східної Європи // Політичний менеджмент. – 2007. – № 2. – С. 25-46.
22. Рудич Ф.М. Політологія: Підручник. – К., 2004. – С. 6-24.
23. Семке Н.М. Політологія. Модульний курс: навч. посібник. – Х., 2009. – С. 261-288.
24. Траверсе О. Політичне лідерство і його роль у суспільно-політичних перетвореннях // Політичний менеджмент. – 2006. – № 3. – С. 86-96
25. Траверсе О. Політичне лідерство, національна еліта і практика модернізації суспільства // Політичний менеджмент. – 2006. – № 1. – С. 27-36.
26. Формування політичної еліти в Україні: зб. – К., 2004.
27. Холод О.М. ЗМІ та імідж політиків. – К., 2004.
28. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки). – К., 2002. – С. 430-476.
29. Шульга Н. Этапы становления политической элиты в Украине в годы независимости // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2006. – № 4. – С. 24-37.
30. Щербинина Н.Г. Теории политического лидерства: Учеб. пособие. – М., 2004.
31. Юрій М.Ф. Політологія. – К., 2005. – С. 190-223.
32. Юрченко Н. Феномен политического лидерства // Политический менеджмент. – 2004. – № 1. – С. 63-74.



## МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

При вивченні першого питання зверніть увагу на те, що еліти притаманні всім суспільствам і державам. Їх існування зумовлено дією певних факторів:

- психологічною та соціальною нерівністю людей, їхніми неоднаковими здібностями, можливостями і бажанням брати участь у політичному житті;
- законом розподілу праці, який вимагає професійного заняття управлінською працею;
- високою суспільною значущістю управлінської праці та її відповідним стимулюванням;
- широкими можливостями використання управлінської діяльності для отримання різних соціальних привілеїв;
- практичною неможливістю здійснення всеохоплюючого контролю за політичними керівниками;
- політичною пасивністю широких мас населення.

Політична еліта – це меншість суспільства, що утворює достатньо самостійну відносно привілейовану групу, наділену особливими психологічними, соціальними і політичними якостями, яка бере безпосередню участь у затвердженні і здійсненні рішень, пов'язаних з використанням державної влади або впливом на неї.

Творцями теорії еліт були італійські соціологи Г.Моска і В.Парето та німецький соціолог Р.Міхельс. Спробуйте охарактеризувати їх концепції. Зверніть увагу на сучасні концепції політичних еліт.

Соціальне призначення політичної еліти виявляється передусім у функціях, які вона виконує в суспільстві. Ці функції є багатоманітними й тісно переплітаються з тими, які виконують політична система суспільства в цілому, її підсистеми та окремі інститути. Основними функціями політичної еліти є: політичного цілепокладання, інтегративна, регулятивна, мобілізаційна або організаторська, комунікативна та вираження і представництво в політичній системі суспільства соціальних інтересів. Опрацюйте ці функції.

Готуючись до цього питання треба мати на увазі, що політична еліта не є соціально однорідним утворенням. Вона внутрішньо диференційована і має складну структуру, яку складають різні типи й види еліт. Існують такі типології політичної еліти: за місцем у політичній системі (правляча і не правляча, або контреліта); за часом і засобами утвердження панування (традиційна й сучасна); залежно від основи формування еліти (крові, власності та інтелектуальної продуктивності); за обсягом власних повноважень (вища, середня та адміністративна); за змістом діяльності і функцій (партійна, воєнна, адміністративна й ідеологічна); за способом формування (закрита та відкрита); залежно від масштабів діяльності (загальнонаціональна та регіональна); залежно від стилю правління (еліта «левів» та еліта «лисів»). Проаналізуйте типи політичної еліти. Дайте відповідь на запитання, що таке бюрократія.

При вивченні третього питання зверніть увагу на те, що перші спроби осмислення проблем політичного лідерства сягають античних часів. Вже античні мислителі помітили, що там, де складається будь-яка спільність, неодмінно знаходяться й свої лідери – найбільш досвідчені, найсильніші й найсміливіші люди, що дістають підтримку і визнання громадян. Пізніше ця проблема знайшла подальший розвиток у політичній думці середньовіччя, Відродження, Нового часу, в класичній німецькій і сучасній філософії.

Політичний лідер – це авторитетна особа, яка здійснює переважний вплив на інших людей з метою інтеграції їхньої діяльності для досягнення спільних політичних та інших цілей. Є кілька концепцій витоків політичного лідерства як тих причин, що його породжують. Основними з них є концепції рис, ситуативна, послідовників, психологічна. Спробуйте охарактеризувати концепції політичного лідерства.

Функції, виконувані політичними лідерами, багато в чому визначаються тими цілями, які вони ставлять, та ситуацією, в якій їм доводиться діяти. Найбільш загальними з них є функції вираження соціальних інтересів, новаторська, інтегративна, організаторська або прагматична й комунікативна. Проаналізуйте ці функції. Зверніть увагу, що у наукових, політологічних підходах існують різні критерії класифікації лідерства:

- класифікація М.Вебера (традиційне, харизматичне і раціонально-легальне лідерство);
- залежно від змістовного смислу стилю політичної діяльності лідерів (харизматичний, цезаристський, плутократичний, популістський і професійний тип);
- залежно від стилю керівництва і політичної системи, де діє лідер (диктаторський, демократичний й авторитарний тип);
- залежно від характеру лідера, властивостей його конститuentів, зв'язку між лідером і його конститuentами та ситуації, в якій здійснюється лідерство, виокремлюють чотири збірних образи лідерства («прапорonoсця», «служителя», «торговця» і «пожежника»);
- залежно від ставлення до існуючих суспільних порядків (консерватори, реформатори та революціонери);
- за видами (формальне й неформальне);
- за масштабами (лідерство на рівні групи, організації, соціальної спільності, населеного пункту, адміністративно-територіальної одиниці, регіону, країни в цілому).

Готуючись до п'ятого питання треба мати на увазі, що якісний стан політичної еліти та політичного лідерства значною мірою залежить від особливостей їхнього формування і відтворення. У сучасній політології виокремлюються дві основних системи відбору політичних еліт: антрепренерська і система гільдій. Розрізняються вони залежно від того, хто, як і з кого здійснює відбір, якими є порядок і критерії відбору, наскільки широке коло електорату, тобто тих, хто відбирає, та якими мотивами

керуються під час відбору. Спробуйте проаналізувати ці дві системи. Яка з них найкраща і чому? Аргументуйте Вашу думку.

У загальному вигляді механізми формування політичного лідерства зводяться до проблеми політичної соціалізації як процесу засвоєння індивідом політичної науки. Одними із найважливіших механізмів формування політичного лідерства є партійно-політична діяльність, вибори, діяльність у громадсько-політичних організаціях і рухах тощо. Велику роль відіграють засоби масової інформації, особливо телебачення. Вони формують імідж лідера, через них ведеться передвиборна агітація, боротьба між різними політичними силами.

При вивченні останнього питання зверніть увагу на те, що існуюча політична еліта України сформувалася трьома шляхами:

- як наслідок добору та розстановки кадрів правлячої до 1991 року КПРС;
- як наслідок активного чи пасивного опору тоталітарно-колоніальному правлінню;
- як результат входження до політики нових груп та громадських діячів, безпосередньо не пов'язаних ні з комуністичним режимом, ні з опором руху.

До політичної еліти України входять такі основні групи: колишні партійні, державні, господарські керівники; вихідці з мистецько-наукових та інших кіл інтелігенції; відкриті ідейні противники комуністичного устрою (колишні політв'язні, дисиденти, члени їхніх сімей); вітчизняні підприємці, банкіри, комерсанти; кар'єристи-демагоги. Тому сучасну українську політичну еліту можна охарактеризувати як «переделіту». Рівень політичної кваліфікації, загальної і правової культури, характер професійного і життєвого досвіду і т.д. не дозволяють віднести ранній український істеблішмент до класу повноцінної еліти.

В цій ситуації дуже непростим стає проблема підготовки й формування громадсько-політичних лідерів нового гатунку. Складність цього процесу очевидна. Спробуйте проаналізувати на конкретних політичних фігурах їх злет чи падіння як політичного лідера українського суспільства.

#### **Тема 4. Партійні та виборчі системи. Політичні партії та громадсько-політичні організації і рухи**

##### **План**

1. Поняття та генезис політичних партій.
2. Функції і типологія політичних партій.
3. Становлення багатопартійності та сучасні політичні партії в Україні.
4. Поняття партійної системи та типи партійних систем.
5. Основні типи сучасних виборчих систем.
6. Громадсько-політичні організації і рухи.
7. Особливості партійної і виборчої системи України.

**Основні поняття теми:** політична партія, масова партія, кадрова партія, партійна система, коаліція партій, партійні фракції, політичні технології, вибори, передвиборча кампанія, референдум, мажоритарна виборча система, пропорційна виборча система, громадська організація, політичний рух.

### **Теми для дискусії**

1. Чи існує ідеальна партія?
2. Скільки партій потрібно в Україні на сучасному етапі і взагалі в подальшому? Аргументуйте відповідь.

### **Запитання для самоконтролю**

1. Дайте визначення поняття «політична партія». Назвіть її основні ознаки.
2. Які причини виникнення та формування політичних партій?
3. Дайте характеристику основних етапів генезису політичних партій у світовій історії.
4. Визначите функції, які виконують політичні партії в політичній системі суспільства.
5. За якими критеріями здійснюється типологія політичних партій?
6. Чим партія відрізняється від громадської організації?
7. Розкрийте суть партійної системи. Які типи партійних систем Ви знаєте?
8. Назвіть типи партійних систем за Дж. Сартрі.
9. Який тип партійної системи формується в сучасній Україні?
10. Розкрийте проблеми і труднощі становлення багатопартійності в сучасній Україні.
11. Дайте характеристику етапів становлення багатопартійності в Україні.
12. Зробіть класифікацію сучасних політичних партій України.
13. Чи в Україні існують кадрові партії?
14. Які роль і функції виборів у житті суспільства?
15. Розкрийте основні принципи виборчого процесу в демократичному суспільстві.
16. Назвіть основні типи виборчих систем.
17. Як виборча система впливає на інші інститути політичної системи?
18. Чому в посткомуністичних країнах здебільшого утвердилася змішана виборча система?
19. З якою метою при пропорційній системі вводиться «виборчий бар'єр»?
20. Охарактеризуйте виборчу систему України.

### **Рекомендована література до теми**

1. Балабан Р. Результати парламентських виборів 1990, 1994, 1998 рр.: політологічний аналіз // Нова політика. – 1998. – № 6.
2. Варій М.Й. Політико-психологічні передвиборчі та виборчі технології: навч.-метод. посібник. – К., 2003.
3. Ващенко К. Основні форми і принципи дослідження політичного аналізу й прогнозу // Політичний менеджмент. – 2007. – № 1. – С. 165-172.
4. Вибори і референдуми в Україні: проблеми теорії і практики. – К., 2001.

5. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія. Навч. посібник. – Львів., 2001. – С. 184-213.
6. Громадські об'єднання в Україні: Навч. посіб. / За ред. В.М.Бесчасного. – К., 2007.
7. Закон України про політичні партії в Україні // Голос України. – 2001. – 12 травня.
8. Конституція України. – К., 1996.
9. Кормич Л.І. Громадські об'єднання та політичні партії сучасної України. – К., 2004.
10. Кривоцюк П. Створення партії демократичного типу: Світові та українські реалії // Людина і політика. – 2002. – № 5.
11. Левківський К.М., Піча В.М., Хома Н.М. Політологія: Підручник для студентів вищих закладів освіти. – Львів, 2004. – С. 212-237, 382-393.
12. Партії та громадсько-політичні рухи: світовий досвід і Україна. – К., 2004.
13. Пахарев А. Багатопартійність і партійні системи – поняття не тотожні // Віче. – 2002. – № 2.
14. Пахарев А. Політичні ідеології та багатопартійність в Україні: Знайомі незнайомці // Віче. – 2002. – № 10.
15. Піча В.М., Хома Н.М. Політологія. Навч. посібник. – К., 2001. – С. 170-198, 294-303.
16. Політичні партії в Україні (Інформ.-довід. вид.). – К., 2001.
17. Політологія / За ред. Ф.М.Кирилюка. – К., 2004. – С. 533-609.
18. Політологія в Україні: стан і перспективи розвитку. – К., 2000.
19. Політологія: Підручник / За заг. ред. І.С. Дзюбка, К.М. Левківського. – К., 2001. – С. 283-302.
20. Політологія: Підручник / За загальною ред. проф. Кремень В.Г., проф. Горлача М.І. – Х., 2002. – С. 252-274.
21. Політологія: Підручник для вищ. навч. закладів / За загальною ред. Ю.І. Кулагіна. – К., 2002. – С. 207-230, 353-366.
22. Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенька. – К., 2001. – С. 269-295.
23. Політологія: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів / Керівник авт. кол. М.І. Панов. – К., 2005. – С. 279-300.
24. Політологія: лекційний курс і практикум: Навч. посібник / За ред. Т.В. Гончарук. – Тернопіль, 2009. – С. 137-161.
25. Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студент. вищ. навч. закладів. – К., 1997.
26. Примуш М. Партії і партійні функції // Віче. – 2002. – № 5.
27. Райковський Б. Політологічний аналіз виборчого процесу // Політичний менеджмент. – 2007. – № 2. – С. 68-76.
28. Рибачук М.Ф. Політичні партії в Україні та виборчий процес // Вибори і референдуми в Україні: Проблеми теорії і практики. – К., 2001.
29. Рогозин Н.П. Украина: партии и партийная система. – Донецк, 2006.

30. Рудич Ф.М. Політичні партії України: Політологічний контекст // Вибори і референдум в Україні: Проблеми теорії і практики. – К., 2001.
31. Рудич Ф.М. Політологія: Підручник. – К., 2004. – С. 156-165, 225-228.
32. Семке Н.М. Політологія. Модульний курс: навч. посібник. – Х., 2009. – С. 175-203.
33. Скрипник В.М. Політичні партії і державна влада: Організаційно-правові проблеми взаємодії // Держава і право. – 2001. – Вип. 10.
34. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки). – К., 2002. – С. 325-358.
35. Юрій М.Ф. Політологія. – К., 2005. – С. 167-189, 224-238.

### МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Важливим елементом політичної системи є політичні партії. Політична партія – це добровільне та організаційно оформлене об'єднання громадян, яке виражає інтереси частини суспільства і прагне до їх задоволення шляхом здобуття, утримання і використання державної влади. Спробуйте визначити основні ознаки партії. Формування політичних партій у сучасному розумінні відбувалося на початку ХІХ ст. Це було пов'язане з виникненням у результаті буржуазних революцій у Європі парламентів і парламентаризму. Які основні три етапи розвитку за М.Вебером пройшли партії?

Політичні партії утворюються: внаслідок об'єднання гуртків і груп однакового ідейно-політичного спрямування, які виникли та існували окремо в різних місцях країни; внаслідок розколу однієї партії на дві та більше чи об'єднання двох та більше партій в одну; у надрах масових рухів; під впливом міжнародної партійної системи; внаслідок діяльності лідерів, які організували партії «під себе»; на основі регіональних організацій партії, яка існувала раніше; з ініціативи профспілок тощо.

Готуючись до другого питання треба мати на увазі, що суспільно-політична роль партій виявляється в їхніх функціях. У політології існують різні підходи щодо обсягу, змісту і суті функцій політичних партій. Основними функціями партій є: формування і обґрунтування інтересів великих суспільних груп, представлення цих інтересів на державному рівні; активізація та об'єднання великих суспільних груп; формування ідеології та політичних доктрин; участь у формуванні політичних систем; участь у боротьбі за владу в державі і формуванні програм її діяльності; участь у здійсненні державної влади; організація політичної боротьби, спрямування її в цивілізоване русло; формування громадської думки; політичне виховання суспільства; формування політичної еліти; рекрутування та соціалізація нових членів; розв'язання політичних конфліктів. Спробуйте проаналізувати ці функції політичних партій та їх значення.

Розглядаючи типологію партій, зверніть увагу на те, що погляди політиків з цього питання змінювалися разом із зміною економічних і політичних умов життя суспільства і ролі партії у ньому. На сьогоднішній день існує декілька класифікацій політичних партій за різними ознаками:

- за принципами організації та членства (кадрові, масові);
- за класовою визначеністю (пролетарські, робітничо-селянські, буржуазні, поміщицькі, національні, народні, соціал-демократичні);
- за ставленням до існуючого ладу (революційні, контрреволюційні, реформістські, реакційні, консервативні);
- за умовами функціонування в суспільстві (легальні, нелегальні);
- за формами і методами правління (ліберальні, демократичні, диктаторські);
- за ідеологічним спрямуванням (комуністичні, соціалістичні, соціал-демократичні, консервативні, праворадикальні, неофашистські, ліберально-демократичні, націоналістичні, анархістські та ін.);
- за ставленням до влади (правлячі, опозиційні, нейтральні або центристські);
- за віросповіданням (християнські, мусульманські).

При вивченні третього питання зверніть увагу на те, що становлення багатопартійності в Україні, як і в інших республіках колишнього СРСР, пройшло три основні етапи: протопартійний (середина 1988 р. – весна 1990 р.), початкової багатопартійності (весна 1990 р. – серпень 1991 р.), мультипартійний або атомізований (з серпня 1991 р. – початок ХХІ ст.). Спробуйте охарактеризувати ці етапи та виявити основні ознаки. Зверніть увагу, що якщо на час виборів до Верховної Ради в березні 1998 р. в Україні було 52 політичні партії, на початку 2001 р. – 110, то на середину 2011 р. їхня кількість наближається до 190. Проаналізуйте програми найбільш впливових політичних партій під час передвиборчої боротьби до Верховної Ради України. Дайте відповідь на запитання, така кількість політичних партій в Україні це плюс чи мінус.

Готуючись до четвертого питання треба мати на увазі, що велику роль у здійсненні політики, формуванні та функціонуванні політичної системи відіграє партійна система. Партійна система – це сукупність діючих у країні політичних партій та відносин між ними, які складаються в боротьбі за державну владу та у процесі її здійснення.

У країнах сучасного світу склались різні партійні системи. Розрізняються вони залежно від кількості діючих у країні політичних партій, основних принципів їхньої взаємодії, за ідеологічною та іншими ознаками. Поширеною є типологія партійних систем, яка ґрунтується на числі партій, що реально борються за владу або здійснюють на неї вплив. Відповідно виділяються однопартійна, двопартійна і багатопартійна системи. Проаналізуйте кожну із цих систем.

Одними з найбільш деталізованих є типологія партійних систем, запропоновані Дж.Сарторі та Є.Вятром. Дж.Сарторі розрізняє 7 типів партійних систем: однопартійна, з партією гегемоном, з домінуючою партією, двопартійна, поміркованого плюралізму, поляризованого плюралізму, атомізована. В основу цієї типології покладено ідеологічну ознаку: однопартійна система є моно ідеологічною, атомізована – ідейно різнорідною. Є.Вятр розділив партійні системи на альтернативні й неальтернативні.

Спробуйте охарактеризувати ці системи. Дайте визначення «системі двох з половиною партій».

Становленню сучасних виборчих систем передувала тривала боротьба громадян багатьох країн світу за надання їм виборчих прав на демократичних умовах і скасування різноманітних станових, майнових, освітніх, расово-національних обмежень – цензів. Розкриваючи це питання слід зосередити увагу на таких принципових моментах та дати їм тлумачення: поняття виборів та їх місце у формуванні та функціонуванні демократичної держави, функції виборів, принципи виборчого права та демократичної організації виборів, типи виборчих систем (мажоритарна, пропорційна, змішана), умови ефективності виборів, вибори як інститут політичного маніпулювання.

При вивченні шостого питання зверніть увагу на те, що громадські організації і рухи виникають переважно як добровільні масові об'єднання громадян, що виникають внаслідок їхнього волевиявлення на основі спільних інтересів і завдань. Законодавство кожної країни не допускає діяльності громадських організацій, мета яких суперечить інтересам суспільства, моральним нормам і загальнолюдським цінностям. Зокрема, забороняється створення організацій, що мають за мету повалення уряду, силову зміну конституційного ладу, пропаганду війни, насилля, жорстокості, розпалювання расової, національної і релігійної різни. У політичній системі громадські організації виконують низку функцій: опозиційну, захисну, виховну, кадрову тощо. Спробуйте охарактеризувати ці функції.

Громадські організації класифікують за різними критеріями. Найбільш поширеною є класифікація за структурною організацією (метою, статутом, членством тощо). Згідно з нею громадські організації поділяють на масові громадські організації (профспілкові, кооперативні, молодіжні, жіночі, творчі, добровільні товариства, релігійні та ін. організації), громадські самодіяльні органи (комітети захисту миру, ветеранів війни і праці, жінок, батьківських рад; вуличні, квартальні комітети, різні клуби, неформальні об'єднання), громадські рухи (політичні, антифашистські, національно-визвольні, екологічні, за мир, жіночі тощо). Проаналізуйте ці типи громадських об'єднань, визначить їхні спільні та відмінні риси.

Сьоме питання присвячене особливостям партійної і виборчої системи України. Готуючись до цього питання зверніть увагу на Конституцію України. Спробуйте проаналізувати зміни, які відбулися у партійній та виборчій системах України на протязі двадцяти років незалежності.



## Тема 5. Світова політика і міжнародні відносини

### План

1. Світова політика і глобальні проблеми сучасності. Характерні риси геополітичної ситуації на початку XXI ст.
2. Цілі, функції та засоби зовнішньої політики.
3. Геополітичне становище України.
4. Основні напрями і пріоритети зовнішньополітичної діяльності української держави.

**Основні поняття теми:** геополітика, дипломатія, міжнародні відносини, міжнародний договір, світова політика, світове співробітництво, глобальні проблеми людства, національний інтерес, загальнолюдські цінності, зовнішня політики, колективна безпека, НАТО, ЄС, СНД.

### Теми для дискусії

1. На яких засадах повинні будуватися відносини між Україною та Росією, Західною Європою, США.
2. У якій спосіб, на Вашу думку, українська держава має вирішувати проблему безпеки своєї території? Відповідь обґрунтуйте.

### Запитання для самоконтролю

1. Якій зміст Ви вкладаєте в поняття «міжнародні відносини» і «зовнішня політика»?
2. У чому полягає принцип сили на міжнародній арені?
3. Визначте основні функції зовнішньої політики?
4. Які фактори визначають зовнішньополітичний курс держави?
5. У чому виявляється взаємовплив внутрішньої і зовнішньої політики? Наведіть приклади такого взаємовпливу.
6. Куди перемістився політичний світовий центр після розпаду СРСР – у США, Росію, Китай, інші країни?
7. У чому полягають політичні аспекти глобальних проблем сучасності?
8. Які соціально-політичні виклики і ризики несе із собою глобалізація світу?
9. Що означає поняття «національні інтереси» в системі міжнародних відносин?
10. Як саме змінилось уявлення про глобальні політичні проблеми після терористичних актів у США 11 вересня 2001 р.?
11. Охарактеризуйте основні напрями зовнішньої політики України. Хто є її стратегічними партнерами?
12. Які існують міжнародні загрози національній безпеці України?
13. Яким Ви бачите сценарій геополітичного майбутнього України?
14. Які геостратегічні орієнтири можна виділити серед політичної еліти України?
15. Яка структура ООН і в чому полягають основні напрями діяльності її органів?

### Рекомендована література до теми

1. Бжезинский З. Выбор: Глобальное господство или глобальное лидерство. – М., 2004.
2. Бодрук О. Фактор сили в сучасному світі: Геополітичні зміни сучасної міжнародної безпеки після трагічних подій 11 вересня 2001 року // Політика і час. – 2002. – № 3.
3. Бурдяк В.І. Політична культура країн Європи в контексті інтеграційних процесів. – Чернівці, 2004.
4. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія. Навч. посібник. – Львів., 2001. – С. 277-293.
5. Головченко В., Тамм А. Розширення шангенських кордонів і Україна // Людина і політика. – 2002. – № 5.
6. Дергачев В. Цивилизационная геополитика (Геофилософия). – К., 2004.
7. Левківський К.М., Піча В.М., Хома Н.М. Політологія: Підручник для студентів вищих закладів освіти. – Львів, 2004. – С. 394-446.
8. Мадіссон В., Шахов В. Політологія міжнародних відносин. – К., 1997.
9. Основные сведения об Организации Объединенных Наций. – М., 1995.
10. Піча В.М., Хома Н.М. Політологія. Навч. посібник. – К., 2001. – С. 304-316.
11. Політологія / За ред. Ф.М.Кирилюка. – К., 2004. – С. 692-775.
12. Політологія / За ред. О.І. Семківа. – Львів, 1994. – С. 476-510.
13. Політологія в Україні: стан і перспективи розвитку. – К., 2000.
14. Політологія: Підручник / За заг. ред. І.С. Дзюбка, К.М. Левківського. – К., 2001. – С. 354-382.
15. Політологія: Підручник / За загальною ред. проф. Кремень В.Г., проф. Горлача М.І. – Х., 2002. – С. 547-583, 626-633.
16. Політологія: Підручник для вищ. навч. закладів / За загальною ред. Ю.І. Кулагіна. – К., 2002. – С. 545-611.
17. Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенька. – К., 2001. – С. 416-454.
18. Політологія: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів / Керівник авт. кол. М.І. Панов. – К., 2005. – С. 475-514.
19. Політологія: лекційний курс і практикум: Навч. посібник / За ред. Т.В. Гончарук. – Тернопіль, 2009. – С. 246-267.
20. Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студент. вищ. навч. закладів. – К., 1997.
21. Рудич Ф.М. Політологія: Підручник. – К., 2004. – С. 351-463.
22. Семке Н.М. Політологія. Модульний курс: навч. посібник. – Х., 2009. – С. 303-319.
23. Удовин С.Л. Глобализация: Семиотические подходы. – К., 2002.
24. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки). – К., 2002. – С. 502-539.
25. Юрій М.Ф. Політологія. – К., 2005. – С. 319-339.

## МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

При вивченні першого питання зверніть увагу на те, що під «світовою політикою» розуміють процеси вироблення, прийняття і реалізації рішень, які стосуються життя світового співтовариства, тобто усіх держав, які існують сьогодні на планеті. Суб'єктами світової політики виступають держави, міжнародні об'єднання, політичні партії, рухи тощо. Як Ви вважаєте, яка роль ООН, інших міжнародних організацій у забезпеченні миру, безпеки, консенсусу.

Важливим завданням світового співтовариства є розв'язання глобальних проблем. Глобальні проблеми мають загальнолюдський зміст і планетарний масштаб. Їх загострення криє у собі загрозу загибелі цивілізації, а розв'язання потребує спільних зусиль усього людства. Спробуйте проаналізувати основні глобальні проблеми людства. Охарактеризуйте риси геополітичної ситуації на початку XXI ст.

Глобальними проблемами сучасності є:

- економічні (забезпечення людства сировинними та продовольчими ресурсами);
- політичні (ліквідація зброї масового знищення і побудова без'ядерного світу, відвернення ядерної війни, забезпечення міжнародної безпеки, зміцнення всебічного співробітництва всіх країн);
- соціальні (регулювання демографічних процесів; боротьба з найбільш небезпечними хворобами, охорона здоров'я; ліквідація бідності, безробіття, голоду, відсталості значної частини населення світу; подолання злочинності, корупції, тероризму; захист і розвиток духовного середовища);
- екологічні (захист природного середовища, біосфери та ноосфери з метою збереження і розвитку життя на Землі).

Готуючись до другого питання треба мати на увазі, що міжнародні відносини як систему неможливо зрозуміти без взаємозв'язку з такою категорією як «зовнішня політика». У кінцевому підсумку міжнародні відносини складаються, перш за все, із сукупності зовнішньополітичної діяльності держав, які є основними учасниками міжнародних відносин і як самостійні суб'єкти, і як члени певних організацій.

В основі зовнішньої політики лежать національні інтереси як інтегральне вираження інтересів усіх членів суспільства, що реалізується через політичну систему. До сфери національних інтересів традиційно відносять: збереження нації як вільної та незалежної держави; безпека від загрози зовні; зростання національного добробуту; захист економічних і політичних позицій держави на міжнародній арені; розширення впливу держави у світовій політиці. Розрізняють два основних рівні зовнішньополітичних інтересів: рівень головних інтересів і рівень специфічних інтересів. Проаналізуйте ці рівні.

На основі зовнішньополітичних інтересів визначаються цілі зовнішньої політики. Вони зумовлюються суспільно-політичним ладом, формою державного правління, типом політичного режиму, історичними

особливостями, геополітичними умовами та іншими чинниками. Серед багатоманітних цілей зовнішньої політики можна виокремити найголовніші: забезпечення національної безпеки держави, збільшення сили держави, зростання престижу та зміцнення міжнародних позицій держави. Спробуйте охарактеризувати основні цілі зовнішньої політики.

Зовнішня політика держави виконує три основних функції: охоронну, представницько-інформаційну і переговорно-організаторську, які є конкретизацією зовнішніх функцій держави: оборонної, дипломатичної і співробітництва. З'ясуйте значення та сутність цих функцій.

Найважливішим способом здійснення зазначених функцій зовнішньої політики держави є дипломатія, під якою звичайно розуміють контакти між державами і засоби їх реалізації. Загальне керівництво дипломатичною діяльністю здійснює глава держави або уряду, а безпосереднє – міністерство закордонних справ. До основних форм дипломатичної діяльності належать: зустрічі глав держав та урядів; постійне представництво, здійснюване послами й місіями; участь представників держав у роботі міжнародних організацій; дипломатичні конгреси, наради, конференції; підготовка та укладання міжнародних угод; дипломатичне листування у формі послань, заяв, нот, меморандумів та ін.

Важливе значення для досягнення цілей зовнішньої політики мають засоби її здійснення. Залежно від сфер суспільного життя вони поділяються на політичні, економічні та ідеологічні. Проаналізуйте засоби зовнішньої політики.

На міжнародну арену Україна, зважаючи на її геополітичні характеристики та економічний потенціал, вийшла помітним державним суб'єктом у світовій розстановці сил. В Україні в Карпатах міститься географічний центр Європи в Криму – геополітичний полюс Євразії. За площею (603,7 тис. кв. км) Україна посідає друге місце в Європі, поступаючись лише Росії. З точки зору класичної геополітики українська геостратегія постала перед вибором двох головних парадигм: євразійської та євроатлантичної (до яких пізніше долучилась і третя – чорноморська), що зумовлено специфікою географічного розташування України, її належністю одночасно до двох регіонів – Європи та Євразії і, до того ж, її периферійним положенням у кожному з них. Спробуйте проаналізувати плюси і мінуси геополітичного положення України.

З офіційним проголошенням суверенітету України 16 липня 1990 р. і розпадом СРСР у 1991 р. перед Україною постала проблема, пов'язана з визначенням її місця і нової ролі у сучасному світі. Країни світу активно підтримали вступ незалежної України в міжнародне співтовариство. Україна виступає на міжнародній арені як без'ядерна, позаблокова держава, яка прагне дотримуватися принципів і норм міжнародного права. При вивченні останнього питання спробуйте проаналізувати основні принципи зовнішньополітичної діяльності України, участь у міжнародних організаціях, роль у світовій спільноті та те як відбуваються національні інтереси держави на міжнародній арені у зовнішньополітичній концепції.

## Рекомендована література

1. Бобик В.М. Політологія: наука і навчальна дисципліна. Підручник. – К.: Каравела, 2009. – 496 с.
2. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія: навч. посібник. – К.: Знання, 2009. – 415 с.
3. Горлач М.І., Кремень В.Г. Політологія: наука про політику. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 840 с.
4. Левківський К.М., Піча В.М., Хома Н.М. Політологія: Підручник для студентів вищих закладів освіти. – Львів: «Магнолія Плюс», 2004. – 476 с.
5. Логвина В.Л. Політологія: навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2006. – 304 с.
6. Піча В.М., Хома Н.М. Політологія. Навч. посібник для студентів вищих закладів освіти I – IV рівнів акредитації. – К.: «Каравела», 2001. – 344 с.
7. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П.Горбатенко. За ред. Ю.С.Шумшученка, В.Д.Бабкіна, В.П.Горбатенка – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
8. Політологія / Ф.М.Кирилюк, М.І.Обушний, М.І.Хилько та ін.; За ред. Ф.М.Кирилюка. – К.: Здоров'я, 2004. – 776 с.
9. Політологія: лекційний курс і практикум: Навч. посібник / За ред. Т.В. Гончарук. – Тернопіль: Астон, 2009. – 376 с.
10. Політологія: Підручник для вищ. навч. закладів / За заг. ред. Ю.І.Кулагіна, В.І.Полуріза. – К.: Альтерпрес, 2002. – 612 с.
11. Політологія: Підручник / За ред. М.М.Вегеша. – К.: Знання, 2008. – 384 с.
12. Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенька. – К.: Видавничий центр «Академія», 2006. – 568 с.
13. Політологія: Підручник / За ред. проф. М.П.Требіна. – Х.: Право, 2013. – 414 с.
14. Політологія: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів / М.І.Панов (керівн. авт. кол.), Л.М.Герасіна, В.С.Журавський та ін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – 520 с.
15. Рудич Ф.М. Політологія: Підручник. – К.: Либідь, 2004. – 480 с.
16. Семке Н.М. Політологія. Модульний курс: навч. посібник. – Х.: Торсінг плюс, 2009. – 384 с.
17. Шляхтун П.П. Політологія: історія та теорія: Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 472 с. (Електронний ресурс: [http://library1.stu.cn.ua/Електронна бібліотека.lib.bat](http://library1.stu.cn.ua/Електронна_бібліотека.lib.bat))
18. Юрій М.Ф. Політологія. – К.: Дакор., КНТ, 2005. – 416 с.

## **Додаток А - Вимоги до написання контрольної роботи**

Контрольна робота – це творче завдання, завдяки якому перевіряється рівень самостійного мислення студента, його вміння обробляти та аналізувати матеріал, робити узагальнюючі висновки, практично застосовувати знання, здобуті в процесі навчання.

### ***Структура контрольної роботи:***

- титульний аркуш;
- план;
- вступ;
- основна частина (текст контрольної роботи);
- висновок;
- список літератури.

### ***Основні вимоги до оформлення контрольної роботи:***

- Контрольна робота має бути виконана на одній сторінці аркуша білого паперу формату А 4 (210 / 297 см.), обсягом 15-20 сторінок.
- Контрольна робота роздруковується на принтері або пишеться охайним почерком обсягом, адекватним друкованому.
- Якщо текст надруковано на принтері, відстань між рядками – полуторний інтервал, шрифт Times New Roman розміру 14.
- Параметри сторінок: зверху та знизу – 2 см, зліва – 2 см, справа – 1 см.
- Першою сторінкою роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок. На титульному аркуші номер сторінки не ставлять, на наступних сторінках номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки наприкінці.
- Контрольна робота виконується українською мовою.

### ***Захист контрольної роботи***

Після написання та належного оформлення контрольної роботи студент здає її викладачу, але не пізніше ніж за тиждень до початку заліково-екзаменаційної сесії. На консультації перед екзаменом відбувається захист контрольної роботи. На захисті студент у стислій доповіді (3-5 хвилин) викладає основний зміст роботи та робить власні висновки. Якщо студент не підготує (захистить) контрольну роботу до екзамену він не допускається до складання екзамену.

## Додаток Б - Темі контрольних робіт

1. Місце і роль політології в системі суспільних наук.
2. Політика як наука і мистецтво.
3. Політика і економіка (взаємозв'язок і взаємодія).
4. Соціально-політичні відносини та їх особливість в Україні.
5. Проблема розподілу влади в історії політичної думки.
6. Мораль і політика у вченнях стародавнього Китаю.
7. Політика і держава у працях Платона й Аристотеля.
8. Політична думка та світоглядні ідеї Стародавнього Риму.
9. Н.Макіавеллі – засновник світської політичної науки.
10. Англійська політична думка Нового часу (Дж. Локк., Т.Гоббс та інші).
11. Трактатування політики в працях французьких просвітителів.
12. Політична доктрина Ш.Монтеск'є.
13. Проблеми держави й громадянського суспільства в творчості І.Канта і Г.Гегеля.
14. Російська політична думка XIX – початку XX ст.
15. Марксизм і політика.
16. Вклад М.Вебера у світову політичну думку.
17. Концепції держави і влади в творчості сучасних зарубіжних політологів.
18. Політичні погляди Київської Русі.
19. «Слово про закон і благодать» Іларіона – перший на Русі політичний трактат.
20. Політична думка в Україні в період панування Речі Посполитої.
21. Б.Хмельницький – державний діяч, дипломат.
22. Роль «Конституції та Виводу прав України» П.Орлика у розвитку політичної думки в Україні.
23. Києво-Могилянська академія як центр суспільно-політичної думки.
24. Духовно-моральний підхід до політики у поглядах Г.Сковороди.
25. Т.Шевченко про російську імперіалістичну політику.
26. Політичні погляди діячів Кирило-Мефодіївського братства.
27. Політичні погляди М.Драгоманова.
28. Суспільно-політичні погляди І.Франка.
29. В.Винниченко про державну організацію і національне відродження України.
30. Політичні погляди М.С.Грушевського на минуле, сучасне та майбутнє Української держави.
31. Націоналізм як напрямок укр. політичної думки першої половини XX ст.
32. Консерватизм як напрямок укр. політ. думки першої половини XX ст.
33. Націонал-комунізм як напрямок укр. політ. думки I-ої половини XX ст.
34. Роль українських шістдесятників у формуванні сучасної політичної науки в Україні.
35. Політична думка української еміграції XX ст.

36. Політична наука в сучасній Україні, суспільно-політичне значення і головні тенденції розвитку.
37. Анархістські концепції влади.
38. Природа тоталітарної влади.
39. Концепція влади М.Вебера.
40. Міцна влада – що це таке?
41. Основні концепції політичної влади.
42. Влада і опозиція в Україні.
43. Легітимність політичної влади.
44. Проблема влади в сучасному українському суспільстві.
45. Становлення та реформування політичної системи України.
46. Політична система України за новою Конституцією.
47. Політична система США.
48. Політична система Великобританії.
49. Політична система КНР.
50. Політичні системи країн «третього світу». (декілька країн на власний вибір)
51. Теорії походження держави.
52. Запорізька Січ: традиції української державності
53. Основні риси правової держави.
54. Теорія держави в працях Б.Кистяковського.
55. Г.Спенсер про особу і державу.
56. Вищі органи сучасної держави.
57. Форми державного правління.
58. Форми державного устрою.
59. Процес державотворення в Україні.
60. Сучасні теорії еліти.
61. Д.Донцов, В.Липинський, М.Грушевський про роль еліти в Українському державотворенні.
62. Типологія політичного лідерства.
63. Механізм формування політичної еліти і політичного лідерства.
64. Особливості становлення і проблеми формування політичного лідера в Україні.
65. Політичні портрети декількох сучасних українських лідерів (за власним вибором).
66. «Партійно-політична карта» України.
67. Яка партія поведе за собою народ України?
68. Типологія партійної системи за Дж. Сарторі та Є.Вятром.
69. Двопартійна система США.
70. Багатопартійність як необхідна умова становлення демократичного процесу.
71. Багатопартійність: «плюси» і «мінуси».
72. Багатопартійна Чернігівщина.
73. Лобізм як політичний інститут.
74. Опозиція і її роль в політичному житті суспільства.



75. Громадсько-політичні організації.
76. Громадські рухи: історія і сучасність.
77. Сучасні українські молодіжні організації та їх роль в політичному житті.
78. Вибори як реальне волевиявлення громадян.
79. Організація та проведення виборів.
80. Порівняльний аналіз виборчих систем.
81. Особливості партійної і виборчої системи України.
82. Основні ідейно-політичні течії сучасності.
83. Соціал-демократія в сучасному світі.
84. Соціально-політичні ідеї лібералізму.
85. Соціально-політичні ідеї консерватизму.
86. Соціалістичні течії сучасності.
87. Вплив ідеологічних доктрин на розвиток політичного процесу в історії України.
88. Співвідношення політики і моралі.
89. Роль ЗМІ в формуванні політичної свідомості.
90. Типологія політичних конфліктів та шляхи їх подолання.
91. Криза цивілізації і проблеми глобалістики.
92. Суттєві ознаки нової геополітичної ситуації.
93. Пост блокова геополітика: плюси і мінуси.
94. Геополітичні тенденції посткомуністичного світу.
95. Національні інтереси України та системи їх пріоритетів.
96. Україна – Росія: двосторонні відносини чи стратегічне партнерство?
97. Еволюція політики США та Заходу щодо України.
98. Стан і перспективи української зовнішньої політики у XXI ст.
99. Україна – член ООН: історія і сучасність.
100. Міжнародні організації як інструмент політичного регулювання світової політики.

## Додаток В – Питання до екзамену з дисципліни «Політологія»

1. Становлення політології як науки і навчальної дисципліни.
2. Політологія в системі суспільних наук.
3. Предмет і методи політології.
4. Структура та функції політології.
5. Політика як теорія і соціальне явище
6. Проблеми держави в країнах стародавнього Сходу.
7. Суспільно-політичні доктрини античності.
8. Погляди Платона та Аристотеля на державу, форми правління.
9. Політичні вчення епох Раннього християнства і Середньовіччя.
10. Н.Макіавеллі – засновник світської політичної науки. Макіавеллізм.
11. Англійська політична думка Нового часу.
12. Французька політична думка Нового часу.
13. Німецька політична думка Нового часу.
14. Основні напрями західноєвропейської політичної думки ХІХ ст.
15. Політична думка Росії ХVІІ – ХІХ ст.
16. Сучасна зарубіжна політологія: основні ідеї, напрямки дослідження.
17. Політичні погляди Київської Русі.
18. Політична думка в Україні в умовах наступу Речі Посполитої.
19. Політичні концепції діячів Києво-Могилянської академії.
20. Конституція П.Орлика як втілення української державницької ідеї.
21. Суспільно-політична концепція С.Климовського.
22. Проблеми демократії, держави та політичних відносин в суспільній думці України другої половини ХІХ ст.
23. Концепції державного устрою М.Костомарова та М.Драгоманова.
24. Суспільно-політичні погляди І.Франка.
25. Основні напрями розвитку української політичної думки у першій половині ХХ ст.
26. Соціалістичний та консервативний напрямки політичної думки України першої половини ХХ ст.
27. Націонал-комуністична течія української політичної думки першої чверті ХХ ст.
28. Політичні ідеї українців на теренах СРСР та в еміграції.
29. Критерії, принципи та ознаки демократичної організації суспільства.
30. Основні категорії етнополітики: народ, етнос, нація.
31. Етнонаціональні відносини і світовий досвід самовизначення народів.
32. Етнонаціональна політика в Україні.
33. Влада як явище суспільного життя.
34. Основні концепції політичної влади.
35. Ресурси та форми політичної влади.
36. Поняття легітимності політичної влади.
37. Проблема влади в сучасному українському суспільстві.
38. Поняття і структура політичної системи.
39. Політична система за Д.Істоном та Г.Алмондом.
40. Функції політичної системи.
41. Типологія політичних систем.
42. Політична система України, шляхи її розвитку і особливості функціонування.
43. Сутність і ознаки держави, теорії її походження.
44. Типологія держав.

45. Структура і функції держави.
46. Вищі органи сучасної держави.
47. Форми державного правління.
48. Форми державного устрою.
49. Процес державотворення в Україні.
50. Поняття і структура політичного режиму.
51. Типи політичних режимів.
52. Політичний режим України.
53. Поняття політичної еліти та еволюція теорії політичної еліти.
54. Функції та типологія політичної еліти.
55. Сутність, концепції та класифікація політичного лідерства.
56. Функції та типологія політичного лідерства.
57. Механізми формування політичного лідерства і політичної еліти.
58. Політична еліта і лідерство в Україні.
59. Поняття та генезис політичних партій.
60. Функції політичних партій.
61. Типологія політичних партій.
62. Становлення багатопартійності в Україні.
63. Поняття партійної системи та типи партійних систем.
64. Основні типи сучасних виборчих систем.
65. Особливості партійної і виборчої системи України.
66. Громадсько-політичні організації
67. Типологія громадських організацій.
68. Громадські рухи.
69. Сучасний розвиток українського суспільства.
70. Сутність, структура та функції політичної культури.
71. Типи політичної культури.
72. Поняття та функції політичної ідеології.
73. Світові політико-ідеологічні доктрини.
74. Лібералізм як тип суспільно-політичної думки. Неолібералізм.
75. Консерватизм як тип суспільно-політичної думки. Неоконсерватизм.
76. Фашизм і неофашизм: ідейні джерела, соціальна база, цілі.
77. Співвідношення політики і моралі.
78. Специфіка взаємин політики і релігії.
79. Роль ЗМІ в формуванні політичної свідомості.
80. Сутність і типологія політичних конфліктів.
81. Шляхи подолання конфліктних ситуацій.
82. Поняття та особливості зовнішньої політики.
83. Цілі, функції та засоби зовнішньої політики.
84. Міжнародні організації.
85. Геополітичне становище України.
86. Євразійська парадигма: Україна – Росія: двосторонні відношення чи стратегічне партнерство.
87. Україна в європейському та євроатлантичному політичному процесі.
88. Національні інтереси України.
89. Характерні риси сучасної геополітичної ситуації у світі.
90. Глобальні проблеми сучасності та шляхи їх розв'язання.

## ЗМІСТ

Вступ.....	3
1 Тематика лекційних занять.....	4
2 Плани практичних занять.....	7
Тема 1. Політична влада і владні відносини. Політична система суспільства.....	7
Тема 2. Держава у політичній системі суспільства.....	11
Тема 3. Політичні еліти і політичне лідерство в політичному процесі.....	14
Тема 4. Партиї та виборчі системи. Політичні партії та громадсько-політичні організації і рухи.....	19
Тема 5. Світова політика і міжнародні відносини.....	25
Рекомендована література.....	29
Додаток А – Вимоги до написання контрольної роботи.....	30
Додаток Б – Теми контрольних робіт.....	31
Додаток В – Питання до екзамену з дисципліни «Політологія».....	34